

بررسی تأثیر آزادسازی تجاری بر تجارت ملی و بین‌المللی برنج

عبدالرسول قلی‌پور و عباس عبدشاهی^۱

چکیده

در این تحقیق بر اساس معیار سطح تجارت بین‌المللی، واردات، تقاضا و عرضه داخلی محصول وارداتی برنج مورد بررسی قرار گرفت. داده‌های استفاده شده مربوط به دوره زمانی ۱۳۸۵-۱۳۵۵ است که از منابع اطلاعاتی متفاوتی نظیر پایگاه اطلاعاتی FAO و آمارنامه‌های سالانه کشاورزی و وزارت بازرگانی و گمرک به دست آمد. توابع عرضه، تقاضا و واردات محصول برنج برآورد گردید. به منظور بررسی روابط کوتاه مدت و بلند مدت بین متغیرها از مدل تصحیح خطا و مدل خود توضیح با وقفه‌های توزیعی استفاده شد. نتایج نشان در حالی که در کوتاه مدت، اکثر متغیرها بر عرضه برنج اثر معنی‌داری دارند، اما آزادسازی، عرضه داخلی برنج را تحت تأثیر قرار نمی‌دهد. همچنین برآورد مدل تصحیح خطا نشان داد که نرخ حمایت اسمی، در کوتاه مدت اثر معنی‌داری بر عرضه برنج ندارد. نتایج حاصل از برآورد تابع تقاضای برنج بیانگر آن است که در دراز مدت افزایش قیمت گندم به عنوان کالای جانشین برنج و آزادسازی باعث افزایش تقاضای داخلی برنج می‌گردد. در کوتاه مدت متغیرهای قیمت تولیدکننده برنج و گندم بر تقاضای داخلی اثر معنی‌داری داشته، ولی شاخص سطح تجارت بین‌الملل بر تقاضای داخلی معنی‌دار نبوده است. تابع تقاضای واردات برنج نیز نشان داد که با آزادسازی، تقاضا برای واردات افزایش می‌یابد.

JEL:Q17

"واژه‌های کلیدی: آزادسازی تجاری، مدل تصحیح خطا، مدل خود توزیع با وقفه‌های توزیعی، برنج"

مقدمه

با به ثمرنشدن مذاکرات دور اروگوئه و امضاء موافقت‌نامه عمومی تعرفه و تجارت در سال ۱۹۹۴، همچنین تشکیل سازمان تجارت جهانی (WTO)،^۱ روال حمایت گذشته از برخی بخشهای اقتصادی نظیر بخش کشاورزی دچار تغییر شد. بر این اساس، تلاش همه جانبه‌ای برای آزادسازی تجارت کالاهای کشاورزی مشابه آنچه در مورد کالاهای صنعتی انجام می‌شد، شروع گردید. مجموع تلاش‌های انجام شده در نهایت به ظهور توافق‌هایی بین اعضای سازمان تجارت جهانی بر کالاهای کشاورزی منتهی شد. اجرای توافق‌ها و تعهدات مربوط به تجارت جهانی کالاهای کشاورزی دارای مفاهیم و آثار مهمی برای چگونگی توسعه بخش کشاورزی کشورهای عضو و غیرعضو است، که بررسی آن برای کشورهای نظیر ایران که هم واردکننده و هم صادرکننده کالاهای کشاورزی است، بسیار ضروری به نظر می‌رسد.

در خصوص آثار منافع و زیانهای حاصل از آزادسازی، نظریات مختلفی وجود دارد. بر این اساس، برخی از محققین اعتقاد دارند که فرایند جهانی شدن می‌تواند صنعتی شدن را در کشورهای در حال توسعه و در حال انتقال، تسریع نماید. البته موفقیت کشورها

۱- به ترتیب فارغ‌التحصیل دانشگاه آزاد اسلامی علوم و تحقیقات واحد خوزستان و استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه کشاورزی و منابع طبیعی رامین خوزستان
ahmadreza1378@yahoo.com

1-World Trade organization (WTO)

در استفاده از منافع آزاد سازی در گرو ساختار اقتصادی، قوانین و مقررات موجود کشور و توانایی آن در عرضه کالا و خدمات به بازارهای بین المللی است (بخشوده، ۱۳۸۰). سازمان جهانی تجارت (WTO) در سال ۱۹۹۵ با اهداف ارتقای سطوح زندگی، تضمین اشتغال کامل و افزایش درآمد کشورها، تأسیس شد. گزارشهای متعددی از سوی مؤسسات و مراکز تحقیقات جهانی با هدف ارزیابی فعالیت سازمان فوق، در سال های پس از تأسیس و پیامدهای حاصل از عملیاتی شدن موافقت نامه های آن سازمان منتشر شده است. بر این اساس، می توان ادعا کرد به دلیل نقش غالب و عمده شرکت های بزرگ چند ملیتی فعال در عرصه تجارت محصولات کشاورزی، منافع حاصل از آزاد سازی تجارت در چار چوب سازمان تنها نصیب این گروه از شرکت ها شده و کشورهای در حال توسعه چندان منتفع نگردیده اند. بخش کشاورزی به منظور ایفای هر چه بهتر نقش خود در توسعه کشور و پاسخگویی به نیازهای روز افزون به مواد غذایی، ملزم به افزایش تولید محصولات کشاورزی می باشد (رضایی بختیار، ۱۳۸۳).

در ایران، برنج دومین محصول پرمصرف بوده، به طوری که با وجود سطح زیر کشتی در حدود ۶۲۸ هزار هکتار و تولیدی بیش از ۲/۷ میلیون تن در سال، مصرف داخلی تأمین نشده و همه ساله مقادیر زیادی برنج وارد کشور می شود. به طوری که بر اساس گزارش فائو^۱، ایران دوازدهمین کشور وارد کننده برنج در جهان است (www.fao.org, 2007). بیشترین سطح زیر کشت برنج، مربوط به استان های گیلان و مازندران است. استانهای گلستان، فارس، خوزستان، اصفهان و کهگیلویه و بویراحمد به ترتیب در رتبه های بعدی قرار دارند.

ضرورت انکار ناپذیر پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی و فرایندی که اقتصاد کشور برای این امر بایستی طی نماید و همچنین با توجه به عدم انجام تحقیقات لازم در مورد محصول برنج، به نظر می رسد تحقیق حاضر بتواند گامی در جهت روشن شدن وضعیت این محصول و اثرات آزاد سازی تجاری بر تولید، مصرف، و واردات آن باشد. از طرف دیگر، نقش مهم و روز افزون مصرف برنج در برنامه های غذایی حساسیت این محصول را بعد از آزاد سازی تجاری قابل تأمل می نماید.

بنابراین اهداف اصلی مطالعه حاضر عبارتند از بررسی عوامل موثر بر واردات برنج، بررسی عواما موثر بر عرضه و تقاضای داخلی برنج و بررسی تغییرات رفاه تولید کننده، مصرف کننده مخارج دولت و همچنین تغییر در مبادلات خارجی در اثر آزادسازی بازار برنج در ایران. در این رابطه، مطالعات مختلفی در داخل و خارج کشور انجام شده که به اختصار به تعدادی از آن ها اشاره می شود. نجفی (۱۳۷۲) دورنمایی از تجارت جهانی را به تصویر کشیده و هزینه حمایت از تولیدات استراتژیک کشاورزی در طول برنامه دوم را برآورد کرده است. وی اشاره می کند که کشورهای وارد کننده خالص محصولات کشاورزی، اکثراً در کوتاه مدت از آزادسازی زیان خواهند دید. حداد (۱۳۷۵) به بررسی اثرات پیوستن ایران به گات و تأثیرات آن بر بخش کشاورزی پرداخته است. وی یک ارزیابی کمی در رابطه با قیمت تمام شده محصولات گندم، جو، ذرت، برنج، شکر، پنبه و چای در شرایط حذف سوبسید با احتساب نهاده ها به نرخ شناور در مقایسه با قیمت های وارداتی و همچنین قیمت های وارداتی با احتساب ده درصد افزایش انجام داد. محقق نشان داد که قیمت تمام شده محصولات داخلی در حالت اول بیشتر از قیمت های بین المللی بوده اما با فرض ده درصد افزایش قیمت در بازار جهانی، قیمت تمام شده گندم داخلی پایین تر از قیمت های بین المللی ولی قیمت سایر محصولات بالاتر از قیمت های بین المللی بوده و در نتیجه حذف یارانه نهاده ها و تعرفه، فشار بیشتری بر تولید کنندگان ذرت دانه ای، شکر، پنبه و تا حدودی جو، برنج و چای وارد خواهد ساخت. گیلان پور (۱۳۷۶) با استفاده از معیار سطح تجارت بین المللی^۱ (LIT) اثر آزادسازی بازار برنج را مورد مطالعه قرار داد. وی نشان داد که این سیاست به کاهش مازاد تولید کننده و افزایش مازاد مصرف کننده منتهی شده و در نهایت رفاه اجتماعی افزایش می یابد. موسوی (۱۳۷۸) اثرات رفاهی آزاد سازی بازار گندم و سیب زمینی در ایران را با استفاده از یک مدل تعادل جزئی (داسیلواگرانس) مورد بررسی قرار داد. بر اساس نتایج این مطالعه، حذف دخالت

2- www.fao.org,2007
1-Level of International Trade (LIT)

دولت در محصول گندم، در وهله اول باعث کاهش مخارج دولت و سپس به صرفه جوئی هائی در واردات این محصول منجر می‌شود. در محصول صادراتی سیب زمینی، دریافتی های دولت از نظر تولید، کاهش و از جهت مصرف، در هزینه دولت صرفه جوئی می‌شود. از نظر تولید، منافع خالص اجتماعی و از جهت مصرف، هزینه اجتماعی ایجاد می‌گردد. در نتیجه می‌توان گفت که سیاست حذف دخالت دولت علی‌رغم ایجاد هزینه های اجتماعی و کاهش رفاه مصرف کنندگان، دارای صرفه های اقتصادی می‌باشد. بخشوده (۱۳۷۹) از مدل تعادل جزئی به منظور پیش بینی آثار رفاهی آزادسازی بازار گندم در ایران، استفاده نمود. نتایج مطالعه وی نشان داد که حذف دخالت دولت، در ابتدا باعث کاهش مخارج دولت شده و سپس به صرفه جوئی هائی در واردات گندم منجر خواهد شد. محقق معتقد است هرچند سیاست آزاد سازی به باعث ایجاد هزینه های اجتماعی و کاهش رفاه مصرف کنندگان می‌شود، لیکن با افزایش صرفه های اقتصادی همراه است. محمدی و همکاران (۱۳۸۷) با لحاظ شاخص سطح تجارت بین المللی در توابع عرضه و تقاضای داخلی و صادراتی محصول پسته، پیامدهای جهانی شدن را طی دوره ۱۳۵۹-۱۳۸۴ مورد بررسی قرار داده اند. نتایج نشان داد که در رابطه با عرضه داخلی، روابط بلند مدت به دست آمده در مجموع از نظر آماری حائز اهمیت بوده، اما تغییرات هیچ یک از متغیرهای به کار رفته در مدل بلند مدت نظیر تغییر شاخص سطح تجاری به تنهایی موجب تغییرات قابل ملاحظه در عرضه داخلی نمی‌شوند. آنوار و اشمیدات (۱۹۹۴) تأثیر مالیات بر تجارت برنج بسماتی پاکستان را با کمک یک چارچوب تعادل جزئی مورد بررسی قرار داد. وی نشان داد که در اثر اعمال این سیاست، تولید کنندگان برنج مقدار زیادی از مازاد رفاه خود را از دست داده، در حالی که مصرف کنندگان از این وضعیت منتفع می‌شوند. دولت نیز علاوه بر دریافت مالیات، مقداری دریافتی نیز از مبادلات خارجی خواهد داشت، و در مجموع کشور سود خواهد برد. ادوارو (۱۹۹۸) معتقد است که آزاد سازی تجاری باید به سوی ایجاد یک سیستم تجاری آزاد، که در آن کلیه تحریف های تجاری شامل تعرفه های واردات و یارانه های صادراتی حذف شوند، سوق پیدا کند. وی اظهار می‌دارد که اکثر مطالعات نشان داده اند که در کشورهای در حال توسعه موانع غیر تعرفه ای، مجوزها و ممنوعیت ها به طور سنتی مهمترین عامل محدود کننده آزاد سازی هستند. شمائی (۱۹۹۹) اثرات آزادسازی در بازار مواد غذایی بر فقر و امنیت غذایی در کشور زامبیا را مورد مطالعه قرار داد. وی نشان داد که در صورت حذف یارانه ذرت، میزان تولید این محصول به دلیل از بین رفتن مزیت نسبی ناشی از حمایت دولت، کاهش خواهد یافت. سانتوز (۲۰۰۳) تأثیر سیاست های تعدیل ساختاری در قالب آزاد سازی تجاری بر صادرات، واردات و تراز پرداختها در جمهوری دومنیکن را با استفاده از داده های سالانه ۲۰۰۰-۱۹۶۰ و در چارچوب مدل خودتوضیح با وقفه های توزیع شده^۱ مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد که در کوتاه مدت در تابع تقاضای واردات، کشش های درآمدی و قیمتی دارای علائم مورد انتظار بوده، هرچند کشش قیمتی معنی دار نیست. همچنین آزاد سازی تجاری به انتقال تابع واردات منجر شده و تأثیر معنی داری بر آن داشته است. بنابراین، آزاد سازی تجاری در جمهوری دومنیکن دارای تأثیر معنی داری بر صادرات و واردات کشور و به تبع آن رشد اقتصادی در بلند مدت بوده است.

روش تحقیق

در رابطه با متغیرهای توضیح دهنده اثرات آزادسازی و نحوه اندازه گیری آن ها در کشاورزی، نظریات متفاوتی ارائه شده است. از آنجا که هدف اصلی تحقیق بررسی اثرات آزاد سازی برنج است، لذا تلاش شده است تا شاخصهای مناسب با بخش کشاورزی و محصول برنج شناسایی شده و سپس روند آزاد سازی این محصول مورد بررسی قرار گیرد. آزاد سازی تجاری بر بخشهای مختلف اقتصاد به ویژه کشاورزی می‌تواند اثرات متفاوتی داشته باشد. یکی از مهمترین معیارهای ارائه شده برای اندازه گیری آزاد سازی

¹Autoregressive Distributed Lag Model

شاخص سنجش سطح تجارت جهانی^۱ می باشد. این شاخص، وسعت ارتباط بین المللی را برای یک صنعت (بخش) خاص نشان داده و با کمک رابطه ۱ محاسبه می شود. می دهد.

$$LIT = \frac{X_t + M_t}{P_t + M_t - X_t} \quad (1)$$

که LIT : شاخص وسعت ارتباط بین المللی، X_t : صادرات، M_t : واردات و P_t : تولید داخلی صنعت یا بخش مورد نظر را نشان می دهد. مقادیر کوچکتر LIT نشان می دهد که صنعت یا بخش مربوطه با توجه به حجم تولید خود، کمتر در تجارت شرکت می کند. در مقابل، LIT بزرگتر، نشان دهنده ارتباط بالای بین المللی است. ارتباط بین المللی بالاتر یک بخش می تواند به دلایل مختلف، نظیر مزیت وارداتی یا صادراتی باشد. به عنوان مثال، صنعت نفت و گاز کشورهای صادر کننده نفت، مثال بارزی از برتری صادرات است که این کشورها نه به علت رقابت و تکنولوژی بالا، بلکه به علت وفور نفت در کشورها به این برتری دست یافته اند. در مورد برتری واردات نیز می توان به واردات بخش کشاورزی در کشورهایی که به علت عدم وجود شرایط آب و هوایی مناسب، قادر به تولید نبوده و مجبورند مقداری از مصرف داخلی را وارد نمایند، اشاره نمود. در این شرایط، مقدار بالای LIT نمی تواند بیانگر سطح بالای جهانی شدن باشد.

تابع عرضه محصولات کشاورزی

تابع عرضه محصولات کشاورزی در حالت کلی به صورت زیر در نظر گرفته می شود:

$$S_x = F(P_x, P_y, P_{t-1}, A, C', T) \quad (2)$$

که در آن S_x : عرضه محصول مورد نظر، P_x : قیمت محصول، P_y : قیمت کالای جانشین، P_{t-1} : قیمت محصول در سال قبل، A : سطح زیر کشت، C هزینه تولید و t متغیر روند زمانی است.

علاوه بر این، به منظور بررسی آثار جهانی سازی و آزاد سازی نیز متغیر شاخص آثار جهانی شدن و آزاد سازی (LIT) به مدل یاد شده اضافه شده است. بر این اساس، مدل عرضه محصولات کشاورزی به صورت زیر خواهد بود (نجفی، ۱۳۸۰).

$$S_x = F(P_x, P_y, P_{t-1}, A, C', T, LIT) \quad (3)$$

تابع تقاضای داخلی

تابع تقاضای داخلی محصولات کشاورزی نیز در شکل کلی همانند رابطه ۴ است:

$$D_x = f(p_x, p_y, m) \quad (4)$$

که D_x : مقدار تقاضا برای محصول، p_x ، p_y و m : به ترتیب بیانگر قیمت کالای مورد نظر، قیمت کالای جانشین و درآمد مصرف کننده است (نوری و یزدانی، ۱۳۷۹).

تابع واردات محصولات کشاورزی

تابع واردات محصولات کشاورزی بر اساس ادبیات تحقیق به صورت زیر است:

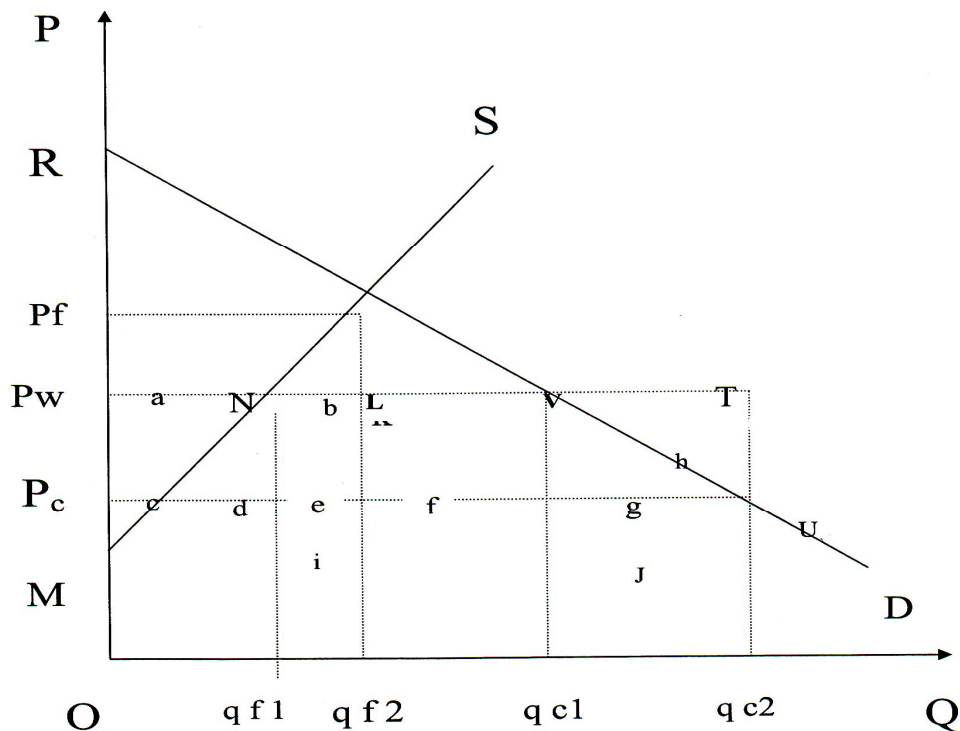
$$M = f(p_w / p_d, Gdp, E, T) \quad (5)$$

که M : مقدار واردات، p_w : قیمت جهانی، p_d : قیمت داخلی، Gdp : تولید ناخالص داخلی، E : نرخ ارز و T : میزان تعرفه است.

¹-Level of International Trade

تحلیل اثرات رفاهی برنج به وسیله مدل داسیلوا و گرانس

پس از برآورد مدل‌های عرضه و تقاضا داخلی با استفاده از روش پیشنهادی به وسیله داسیلوا و گرانس (۱۹۹۹)، اثرات رفاهی از طریق بررسی تغییرات در مازاد مصرف کنندگان و تولید کنندگان، تغییر در مخارج دولتی، تغییر در هزینه‌های اجتماعی و نیز تغییر در حجم مبادلات خارجی، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. نمودار ۱ مدل تئوریک بیان ارزیابی اثرات رفاهی آزاد سازی است. در این نمودار p و Q به ترتیب بیانگر قیمت و مقدار محصول D و C نیز به ترتیب توابع تقاضا و عرضه محصول برنج در بازار است.

نمودار ۱: مدل تئوریک ارزیابی اثرات رفاهی آزاد سازی

مازاد مصرف کننده به عنوان شاخصی از رفاه این گروه عبارت از سطح محصور بین منحنی تقاضا و خط قیمت مصرف کننده (p_c) است. به همین ترتیب، سطح محصور بین منحنی عرضه و خط قیمت تولید کننده (قیمت سر مزرعه یا p_f) بیانگر رفاه تولید کننده بوده و مازاد تولید کننده می باشد.

آن چه مورد نظر است مقایسه این مازادها قبل و پس از آزاد سازی برنج می باشد.

اثرات آزاد سازی از دیدگاههای مختلف

۱- اثرات رفاهی تولید

$$Top = (p_f - p_w)qf$$

هزینه های دولت در رابطه با سیاست یارانه تولید

$$CCW = \int_{p_w}^{p_f} (Ap_f^a S^b) dp_f$$

تغییر در مازاد تولید کننده

$$SPC = TOP - CPW$$

هزینه های اجتماعی تولید

$$FEP = P_w(qf_1)$$

اثر مبادلات خارجی تولید

۲- اثرات رفاهی مصرف:

$$TCC = (p_w - P_c)q_{cv}$$

هزینه دولت در رابطه با سیاست یارانه مصرف

$$CCW = \int_{pc}^{P_w} (BP^{-a} D^B) dp_c$$

تغییر در رفاه مصرف کننده ها

$$SCC = TCC - CCW$$

هزینه اجتماعی

$$FEC = TOP + TCC$$

اثر مبادلات خارجی روی مصرف

$$TTC = TOP + TCC$$

کل هزینه های دولت

$$CSW = CPW + CCW$$

رفاه جامعه

$$TCS = SCP + SCC$$

کل هزینه های اجتماعی

$$NEF = FEP + FEC$$

اثر کل روی مبادلات خارجی

آمار و اطلاعات لازم به صورت کتابخانه ای وبا استفاده از اسناد و آمار موجود در سازمانهای ذیربط مانند سازمان مدیریت و برنامه ریزی، وزارت جهادکشاورزی، مرکز آمار ایران، وزارت بازرگانی ایران و سایت های اینترنتی به دست آمده است آمار داده های مورد نیاز جهت برآورد توابع ذکر شده به صورت سری زمانی و در محدوده سالهای ۱۳۵۵ تا ۱۳۸۵ می باشد.

در تابع تقاضا، تقاضای برنج متغیر وابسته، قیمت برنج، قیمت کالای جانشین، و درآمد مصرف کننده، نرخ حمایت اسمی و شاخص سطح تجارت بین المللی به عنوان متغیر مستقل می باشد. در تابع واردات تقاضا برای واردات برنج متغیر وابسته، نسبت قیمت جهانی به قیمت داخلی، تولید ناخالص داخلی، نرخ ارز و زمان متغیر مستقل می باشد.

نتایج و بحث

برای برآورد معادلات مورد بررسی، ابتدا بایستی ساکن پذیری متغیرها را مورد بررسی قرار داد. نتایج حاصل از این بررسی در جدول ۱ آمده است. با توجه به این جدول ملاحظه می گردد که متغیرها ترکیبی از درجات صفر و یک بوده و بنابراین روش مناسب استفاده از روش خودتوضیح برداری با وقفه توزیع شده است که به خاطر غنی بودن ادبیات موضوع از توضیح آن صرفنظر می گردد. در بلند مدت، آزاد سازی، عرضه داخلی برنج را چندان تحت تأثیر قرار نمی دهد. در حالی که متغیرهای نرخ حمایت و قیمت گندم بر عرضه برنج در دراز مدت اثر منفی و معنی دار دارند. نرخ حمایت منفی حاکی از آن حاکی است که در طول دوره منتخب از تولید کنندگان داخلی برنج حمایتی به عمل نیامده است. افزایش قیمت تولید کننده برنج می تواند منجر به افزایش قابل ملاحظه در تولید برنج شود. با توجه به اینکه قیمت داخلی برنج پایین تر از قیمت وارداتی آن است و با توجه به اینکه بخش قابل ملاحظه ای از نیاز داخلی از طریق واردات تأمین می شود اقدام در جهت حمایت از تولید کنندگان داخلی می تواند منجر به افزایش تولید داخل شود. به ویژه اینکه برنج در رژیم غذایی ایرانیان از اهمیت ویژه ای برخوردار است. از نظر اثر گذاری انتظار می رود که آزاد سازی منجر به کاهش عرضه داخلی شود (البته با اطمینان ۷۵ درصد این نتیجه اهمیت آماری خواهد داشت).

نتایج رابطه کوتاه مدت مدل عرضه داخلی برنج نیز در جدول ۴ آمده است. در کوتاه مدت تفاضل مرتبه اول متغیرهای عرضه، قیمت تولید کننده گندم، شاخص سطح تجارت بین المللی و تفاضل مرتبه اول متغیرهای قیمت برنج بر عرضه آن اثر معنی دار دارند. به این ترتیب مشاهده می شود که در کوتاه مدت غالب متغیرها بر عرضه برنج اثر معنی دار دارند. شاخص سطح تجارت بین المللی در کوتاه مدت بر عرضه برنج اثر مثبت و معنی دار دارد. حال آنکه در دراز مدت اثر آن منفی بوده ولی به لحاظ آماری معنی دار می باشد. این امر ممکن است در کوتاه مدت به دلیل افزایش قیمت به وقوع بپیوندد.

شاخص نرخ حمایت اسمی در کوتاه مدت اثر معنی داری بر عرضه برنج نداشته است. مقدار ضریب تصحیح خطا برابر با ۰/۸۲ بدست آمد. بر این اساس می توان گفت که سیاست های اعمال شده و تأثیر گذار بر روی برنج تولید کنندگان پس از دو سال واکنش نشان خواهند داد. مقدار ضریب خوبی برازش ۰/۹۰ می باشد که حاکی از قدرت توضیح دهندگی متغیرهای بکار رفته در مدل می باشد. همچنین بر اساس آماره F، کل مدل برآورده شده نیز از لحاظ آماری در سطح اطمینان ۹۹ درصد معنی دار می باشد.

تابع تقاضای داخلی برنج

بر اساس انتظارات نظری و شرایط موجود در بازار برنج که عمدتاً در رژیم غذایی مصرف روزانه اهمیت دارد تابع تقاضای داخلی برنج به صورت تابعی از قیمت برنج، قیمت گندم به عنوان جانشین برنج، شاخص سطح تجارت بین المللی و درآمد ملی ایران در نظر گرفته شد.

متغیر تقاضای داخلی برنج نیز با یک بار تفاضل گیری ایستا شد، با توجه به وجود قیمت گندم به عنوان متغیر جانشین برنج متغیر تقاضای داخلی برنج که در سطح نیز نایستا بود از روش همجمعی ARDL استفاده شد. نتایج تفصیلی رابطه های بلند مدت و کوتاه مدت حاصل از تحلیل همجمعی در جدول ۵ آمده است.

با توجه به اینکه ضریب β_2 و β_7 در جدول مذکور در سطح اطمینان ۹۵ درصد حائز اهمیت آماری بود لذا فرض H_0 مبنی بر $\beta_2 = \beta_4 = \beta_7 = \beta_{10} = 0$ مورد پذیرش قرار نگرفت. بر طبق این انتظار می رود بین متغیرهای مستقل مورد استفاده و تقاضای داخلی برنج رابطه بلند مدت معنی داری وجود داشته باشد. رابطه بلند مدت میان متغیرهای مستقل و تقاضای داخلی در جدول ۶ مشاهده می شود. در دراز مدت افزایش قیمت گندم به عنوان کالای جانشین برنج به عنوان اولین و پر مصرف ترین در رژیم غذایی، و آزاد سازی منجر به افزایش تقاضای داخلی برنج می شود. افزایش قیمت داخلی برنج نیز به طور معنی داری باعث کاهش تقاضای داخلی آن می شود. همانطور که در بررسی رابطه عرضه برنج در بلند مدت مشاهده شد با آزاد سازی، عرضه بلند مدت برنج کاهش می یابد.

جدول (۱): نتایج حاصل از بررسی ساکن پذیری متغیرهای مدل عرضه برنج

نام متغیر	مرتبیه ساکن	توضیحات
عرضه برنج	I(0)	ساکن در سطح با متغیر موهومی تغییر شیب بعد از ۱۳۷۲
قیمت تولید کننده برنج	I(0)	ساکن در سطح
نرخ حمایت اسمی	I(0)	ساکن در سطح
قیمت تولید کننده گندم	I(1)	ساکن با یک بار تفاضل گیری

مأخذ یافته های تحقیق

جدول (۲): نتایج تفصیلی حاصل از برآورد عرضه برنج مدل (۲ و ۲ و ۲) ARDL

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
عرض از مبدأ	۱۶۵/۳	۵۴۰/۱۳	۱/۳۰۶
عرضه برنج با یک وقفه	۰/۹۰۳***	۰/۱۵۳۷	۵/۸۷
عرضه برنج با دو وقفه	-۰/۷۱۸**	۰/۱۸۴۰	-۳/۹۰
قیمت سر مزرعه گندم	-۰/۳۰۹	۰/۸۰۷۹	-۳/۸۲۴
قیمت سر مزرعه گندم با یک وقفه	۲/۱۶**	۰/۶۹۳۵	۳/۱۱
قیمت سر مزرعه گندم با دو وقفه	-۵/۱۵***	۱/۰۶۳	-۴/۸۴
قیمت سر مزرعه برنج	۲/۶۷**	۰/۹۰۳	۲/۹۵
نرخ حمایت اسمی	-۳۱۱/۳۴	۱۸۹/۲۳	-۱/۶۴
نرخ حمایت اسمی با یک وقفه	-۱۸۰/۳	۱۴۰/۱۰	-۱/۲۸
نرخ حمایت اسمی با دو وقفه	-۳۱۰/۳	۱۶۸/۹۴	-۱/۸۳
شاخص سطح تجارت بین الملل	-۲۹۸/۰۲	۲۹۱/۷۵	-۱/۰۲
شاخص سطح تجارت بین المللی با یک وقفه	۸۶۷/۳**	۲۹۹/۶۷	۲/۸۹
شاخص سطح تجارت بین المللی با دو وقفه	-۱۱۱۲**	۲۴۷/۳۱	-۴/۴۹
$D.W=۲/۱۳$			
$R^2=۱/۹۹۳$			
$F=۲۲۵/۶۹$			

مأخذ: یافته‌های تحقیق
به ترتیب معنی داری در سطح ۱۰، ۵، ۱ درصد *، **، ***

از سوی دیگر، آزاد سازی منجر به افزایش برنج داخل نیز می‌شود. بر این اساس انتظار می‌رود که تقاضای واردات نیز به واسطه آزاد سازی افزایش یابد. این مطلب در ادامه بیشتر مورد بررسی قرار خواهد گرفت. افزایش درآمد ملی ایران به عنوان شاخصی از درآمد تقاضا کنندگان مشارکت معنی داری در تشریح و تغییرات تقاضای داخلی برنج از خود نشان نداده است. به منظور تشریح بهتر کانال اثر گذاری متغیرهای مورد نظر بر تقاضای داخلی آن، رابطه کوتاه مدت این متغیرها با تقاضای برنج نیز مورد ارزیابی قرار گرفته است که نتایج آن در جدول ۷ آمده است.

جدول (۳): نتایج حاصل از رابطه بلند مدت عرضه برنج

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
عرض از مبدأ	-۱۸۸/۲	۷۵۵/۰۷	-۲/۴۹
قیمت تولید کننده گندم	-۴/۰۵**	۱/۱۹	-۳/۴۰
قیمت تولید کننده برنج	۳/۰۰۲۸	۱/۹۷	۳/۰۹
نرخ حمایت اسمی	-۹۸۳/۸*	۴۱۹/۶	-۲/۳۴۳
شاخص سطح تجارت بین المللی	-۶۵۵/۷	۵۱۰/۹	-۱/۲۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از میان متغیرهای متعدد به کار رفته در کوتاه مدت فقط متغیرهای قیمت تولید کننده برنج و گندم بر تقاضای داخلی برنج اثر قابل ملاحظه و معنی دار داشته اند و اثرات شاخص سطح تجارت بین المللی بر تقاضای داخلی معنی دار نبوده است. متغیر DY_2 نیز متغیر موهومی مر بوط به تغییرات در تولید داخلی برنج می باشد که بمنظور بررسی ایستایی این متغیر بکار گرفته شد. مقدار ضریب تصحیح خطا $1/2$ به دست آمد بر اساس این ضریب انتظار می رود تغییرات اعمال شده در کوتاه مدت حداکثر طی یک دوره انحرافات در مقدار تقاضا کنندگان پاسخ داده شده در کوتاه مدت حداکثر طی یک دوره انحرافات در مقدار تقاضا نسبت به مقادیر بلند مدت آن تعدیل شود.

با وقوع آزاد سازی انتظار می رود تقاضای داخلی چندان تحت تأثیر قرار نگیرد. در زمینه تقاضای داخلی واردات برنج انتظار می رود سیاست های اعمال شده و تغییرات بوقوع پیوسته در مصرف روزانه رژیم غذایی از جمله عوامل تأثیر گذار باشد. ضریب R^2 بدست آمده حاکی از آن است که بیش از 74 درصد از تغییرات در تقاضای داخلی برنج به کمک متغیرهای مورد استفاده قابل تبیین است. مقدار آماره F نیز بیانگر معنی داری کل مدل در سطح اطمینان 99 درصد می باشد.

تقاضای واردات: تابع تقاضای واردات، برنج بر اساس تئوری تابعی از درآمد ملی ایران، نرخ ارز نسبت قیمت جهانی به قیمت داخلی، تولید داخل و متغیر شاخص سطح تجارت بین المللی در نظر گرفته شد، متغیر نسبت قیمت جهانی به قیمت داخلی با لحاظ کردن اثر متغیر موهومی d_{67} ایستا شد. این متغیر بیانگر تغییر شیب متغیر سالهای پس از 1367 می باشد. نتایج حاصل از برآورد مدل خطی تقاضای واردات در جدول 8 آمده است.

در برآورد مدل تقاضای واردات متغیر شاخص موانع تعرفه ای و غیر تعرفه ای بدلیل هم خطی شدید با سایر متغیرها از مدل حذف گردید. علاوه بر این از متغیر درآمد ملی نیز با توجه به هم خطی شدید آن با اغلب متغیرها به صورت تفاضلی استفاده شد. به جز در مورد متغیر تفاضلی درآمد ملی سایر متغیرها اثر معنی داری بر تقاضای واردات داشته اند. آنچه جالب توجه است وجود علامت های خلاف انتظار نظری در مورد متغیرهای تولید داخل و نسبت قیمت جهانی به قیمت داخلی می باشد که معنی دار نیز هستند. محاسبه ضرایب همبستگی میان متغیرهای واردات با متغیرهای قیمت جهانی و تولید داخل نیز نشان داد که این ضرایب مثبت و مقدار آنها بیش از $0/5$ می باشد. به این ترتیب می توان گفت که در سالهای مورد مطالعه میزان واردات برنج به صورت برون زا و جدای از تأثیر پذیری از متغیرهای به کار رفته در مدل صورت گرفته است. مضافاً اینکه معنی داری قابل ملاحظه متغیر روند زمانی نیز دال بر اثر گذاری عوامل دیگر در طول زمان می باشد. اهمیت برنج در رژیم ما ایرانیان از جمله عوامل موثر بر تقاضای واردات می باشد. به این ترتیب که به دنبال پاسخ به تقاضای تولید کنندگان برنج در داخل و تأمین نیاز به مصرف داخل دولت سعی کرده است به واردات برنج توجه بیشتری نماید.

با آزاد سازی بازار برنج انتظار می رود تقاضای ایران برای واردات برنج افزایش یابد پیش تر مشخص شد که با آزاد سازی عرضه داخل کاهش و در عین حال تقاضای داخلی برنج افزایش خواهد یافت. بر این اساس با افزایش تقاضا برای واردات برنج می توان به افزایش در تقاضای داخل پاسخ داد.

براین اساس با توجه به کاهش قیمت ها و تضعیف انگیزه تولید در نتیجه آزاد سازی پیشنهاد می شود به منظور افزایش توان رقابتی تولید کنندگان در جهت کاهش هزینه ها از طریق افزایش سرمایه گذاری در تحقیقات و ترویج و توسعه تکنولوژی جدید اقدام گردد.

جدول (۴): نتایج حاصل از برآورد کوتاه مدت عرضه داخلی برنج و متغیرهای مستقل مدل تصحیح خطا (۲و۲و۲) ARDL

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
تفاضل مرتبه اول عرضه	۱۸۲**	۰/۱۹	۴/۳۱
تفاضل مرتبه اول قیمت گندم	-۰/۳۱	۰/۸۱	-۳۸
تفاضل مرتبه دوم قیمت گندم	۵/۱۶**	۱/۰۶	۴/۸۶
تفاضل مرتبه اول قیمت برنج	۲/۶۸**	۰/۹۰	۲/۹۷
تفاضل مرتبه اول نرخ حمایت اسمی	-۳۴۳۱۱	۱۸۹/۲۳	۱۸۱/۳
تفاضل مرتبه دوم نرخ حمایت اسمی	۳۱۰/۳۹	۱۶۸/۹۴	۱/۸۳
تفاضل مرتبه اول شاخص سطح تجارت	-۲۹۸/۰۲	۲۹۱/۷۶	-۱/۰۲
تفاضل مرتبه دوم شاخص سطح تجارت	۱۱۱۲**	۲۴۷/۳۲	۴/۴۹
تفاضل مرتبه اول عرض از مبدأ	۱۴۵/۳۴	۵۳۰/۱۴	۱/۲۷
جز تصحیح خطا	-۰/۸۲	۰/۱۶	-۵۱۱۲
D.W=۲/۱۳			
$R^2=۰/۹۰۳$			
F=۱۹/۰۷			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۵): نتایج تفصیلی حاصل از برآورد رابطه بلند مدت میان متغیرهای مستقل و تقاضای داخلی مدل تصحیح

خطا (۲و۲و۲) ARDL

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
عرض از مبدأ	β_0	۲۸۳۵/۹	-۱۲/۶۹
تقاضای داخلی با یک وقفه	β_1	۰/۲۲۸۲	-۱/۹۵
قیمت سر مزرعه برنج	β_2	۲/۹۵	-۲/۶۲
قیمت سر مزرعه برنج با یک وقفه	β_3	۶/۹۱	-۲/۹۰
قیمت سر مزرعه گندم	β_4	۴/۴۹	۱/۳۸
قیمت سر مزرعه گندم با یک وقفه	β_5	۳/۸۹	۱/۶۴
قیمت سر مزرعه گندم با دو وقفه	β_6	۵/۴۳	۱/۹۵
شاخص سطح تجارت بین المللی	β_7	۱۶۳۰/۴	-۱/۲۸۶
شاخص سطح تجارت بین المللی با یک وقفه	β_8	۱۸۱۲/۱	۱/۰۰۲
شاخص سطح تجارت بین المللی با دو وقفه	β_9	۲۱۷۰/۲	۱/۰۰۱۲
درآمد ملی ایران	β_{10}	۰/۰۸۵	۱/۶۴
درآمد ایران با یک وقفه	β_{11}	۰/۰۷۴	-۱/۴۷
درآمد ملی ایران با دو وقفه	β_{12}	۰/۰۵۷	۱/۹۸
متغیر موهومی	β_{13}	۳۵۳/۰۹	۱/۰۰۳
D.W=۲/۵			
$R^2=۰/۹۰۳$			
F=۱۴/۰۳**			

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول (۶): نتایج حاصل از برآورد رابطه بلند مدت تقاضای

داخلی برنج (۲۰۲۰ و ۲۰۲۱) ARDL

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
عرض از مبدأ	-۴۹۱۷/۲	۳۱۷۲	۱/۵۵
قیمت تولید کننده برنج	-۲۲/۷۷***	۵/۵۷	۴/۰۸
قیمت تولید کننده گندم	۱۹/۰۴**	۵/۶۲	۳/۳۸
شاخص سطح تجارت بین المللی	۵۸۰۶/۴*	۲۸۴۱/۵	۲/۰۴۳
درآمد ملی ایران	۰/۷۱	۰/۶۸	۱/۰۴
متغیر موهومی تغییر شیب	-۱۰۶۷**	۲۸۱/۰۷	۳/۷۹

مأخذ: یافته های تحقیق

جدول ۷: نتایج حاصل از برآورد رابطه کوتاه مدت تقاضای برنج مدل

تصحیح خطا (۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ و ۱) ARDL

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
تفاضل مرتبه اول عرض از مبدأ	-۵۹۹۶/۶	۳۸۳۵/۹	-۱/۵۶
تفاضل مرتبه اول قیمت برنج	-۷/۷۳**	۲/۹۶	-۲/۶۱
تفاضل مرتبه اول قیمت گندم	۶/۲۰	۴/۵۰	۱/۳۷
تفاضل مرتبه دوم قیمت گندم	-۱۰/۶۳	۵/۴۴	-۱/۹۵
تفاضل مرتبه اول شاخص سطح تجارت بین المللی	-۴۶۷/۱۹	۱۶۳۰/۴	-۱/۲۸۶
تفاضل مرتبه دوم شاخص سطح تجارت بین المللی	-۲۷۸۵/۹	۲۱۷۰/۲	-۱/۲۸
تفاضل مرتبه اول درآمد ملی ایران	۰/۱۴	۰/۰۹	۱/۵۵
تفاضل مرتبه دوم درآمد ملی ایران	۰/۰۶	۰/۰۶	۱
متغیر موهومی	۱۳۰۱/۲***	۳۵۳/۰۹	۳/۶۸
جز تصحیح خطا	-۱/۲۲	۰/۲۳	-۵/۳۰
$F=۷/۴۴***$	$R^2=۰/۷۴۹$	$D.W=۲/۵$	

مأخذ: یافته های تحقیق

جدول (۸): نتایج حاصل از تابع تقاضای واردات

نام متغیر	ضرایب	خطای معیار	آماره t
عرض از مبدأ	$-270.1/40^{**}$	۳۱۴/۸۰	۱/۵۸
تفاضل مرتبه اول درآمد ملی ایران	۰/۰۱۷	%۱۳	۱/۳۰
قیمت سر مزرعه برنج	%۲۳	۳۱۲/۵	۱۰۰۰۷
شاخص سطح تجارت بین المللی	$3298/5^{***}$	۳۹/۹۵	۸۲/۵۶
نرخ ارز	$-0/120^{***}$	۱/۱۵	۱/۸
قیمت سر مزرعه گندم	$89/15^{**}$	۵/۸۲	۱۵/۳۱
تولید داخلی برنج	۱/۷۷	۸۲/۱۰	۱۰۲۱
روند زمانی	$48/44^{***}$	۲/۱۳	۲۲/۷۴
متغیر موهومی	۲/۶	۶۰/۲	۱۰۴
	$F=27/62^{***}$	D.W=۲/۲۷	$R^2 = 0.992$

مأخذ: یافته های تحقیق

نتایج کلی آزاد سازی بازار برنج

بر اساس نتایج حاصل از جدول ۹، در صورتیکه در طی سالهای ۶۰-۱۳۵۵، آزاد سازی بازار برنج انجام می شد، به طور متوسط سالیانه ۱۸ میلیارد ریال از هزینه دولت کاسته می گردید که تقریباً بیشتر این کاهش، مربوط به نظام یارانه ای مصرف برنج است. در سالهای ۸۵-۱۳۶۰ در صورت آزاد سازی بازار برنج به طور میانگین سالانه، ۲۸۴۴ میلیارد ریال کاهش هزینه دولت برآورد می گردد که در این مورد نیز ۶۷/۵ درصد مربوط به سیاست مصرف است. در مورد متغیر رفاه می توان گفت که در اثر آزاد سازی رفاه جامعه (رفاه کل) کاهش می یابد یعنی اینکه میزان کاهش رفاه مصرف کنندگان بیشتر از افزایش رفاه تولید کنندگان می باشد. همان طور که می دانیم قبلاً نیز متذکر شدیم، هزینه های اجتماعی ایجاد شده فقط ناشی از تغییر سیاست مصرف برنج است. همچنین در مورد مبادلات خارجی در طی سالهای ۶۰-۱۳۵۵، دولت ۵/۵ میلیارد ریال صرفه جویی در واردات می داشت که در این مورد هم بیشتر این صرفه جویی، مربوط به تغییر سیاست مصرف می باشد. رقم حاصل از صرفه جویی واردات در صورت آزاد سازی در طی سالهای ۱۳۸۵-۱۳۵۵، برابر ۸۷۴ میلیارد ریال برآورد می گردد. اگر مجموع کاهش هزینه های دولت و کاهش مبادلات خارجی را به عنوان آثار مثبت و مجموع کاهش در رفاه جامعه و افزایش هزینه های اجتماعی را به عنوان آثار منفی آزاد سازی به حساب آوریم، تصویر دیگری از آزاد سازی بدست می آید.

در سالهای ۸۵-۱۳۶۰ میانگین سالیانه تغییر در هزینه های دولت و مبادلات خارجی برابر ۴۴۳۴۶۷۱ میلیون ریال و مجموع تغییر در رفاه و هزینه های اجتماعی برابر ۱۹۶۳۴۵۱ میلیون ریال است که تفاضل آن مثبت و برابر ۲۴۷۱۲۲۰ بوده و در نتیجه آزاد سازی در سالهای ۸۵-۱۳۶۰ می توانسته موجب افزایش رفاه جامعه گردد.

نتایج مشابهی نیز برای سالهای ۶۰-۱۳۵۵ و در نتیجه برای کل دوره حاصل گردیده است.

بنابراین نتیجه کلی آن که با توجه به موضوع جهانی شدن اقتصاد لازم است که مقررات و محدودیت های حاکم بر ساختار اقتصاد شناخته شود تا زمینه لازم برای حرکت به سمت اقتصاد جهانی را فراهم آورد. یکی از ابزارهای مهم در این رابطه آن است که با توجه به پتانسیل بالقوه کشاورزی و تنوع محصولات در کشور سرمایه گذاری لازم در محصولاتی که دارای مزیت نسبی تولید است

فراهم شود، و ایران برای اینکه بتواند به سازمان تجارت جهانی ملحق شود و پیوستن آن همراه با موفقیت باشد باید تدابیری اتخاذ نماید.

جدول (۹): میانگین سالیانه اثرات رفاهی آزاد سازی بازار برنج بر تولید کننده، مصرف کننده و کل جامعه (میلیون ریال)

۱۳۵۵-۸۵			۱۳۶۰-۸۵			۱۳۵۵-۶۰			شرح
کل	مصرف	تولید	کل	مصرف	تولید	کل	مصرف	تولید	
-۱۹۳۶۳۰۲	-۱۵۷۲۰۷۱	۳۶۴۲۳۱	۲۸۴۴۵۶	-۲۳۸۲۷۴۰	۴۶۱۸۲۵	-۱۸۵۱۱	-۱۴۲۸۱	-۴۲۳۰	تغییر در هزینه دولت
-۳۹۶۵۹۱	-۱۰۹۵۶۲۴	-	-۵	-۱۹۱۸۲۸۱	-	-۷۹۶۶	-۱۳۹۹۹	۶۰۳۳	تغییر در رفاه
۸۷۴۴۰۲	-۶۶۲۶۲۹	۶۹۹۰۳۳	۱۰۳۶۵۳	-۱۲۹۱۴۶۴	۸۸۱۷۴۶	-۵۵۳۲	-۵۵۳۲	-۱۱۲۰	تغییر در مبادلات خارجی
۹۲۶۹۱۶	۹۲۶۹۱۶	۲۱۱۷۷۳	-۵	۹۲۶۹۱۶	۲۹۸۶۴۲	۱۱۲۹	۱۱۲۹		هزینه های اجتماعی

مأخذ: یافته های تحقیق

پیشنهادها

- ۱- برای پاسخ دادن به تقاضای تولید کنندگان برنج در داخل و تأمین نیاز به مصرف داخل دولت باید سعی کند به واردات برنج توجه بیشتری نماید.
- ۲- به منظور افزایش توان رقابتی تولید کنندگان در جهت کاهش هزینه از طریق افزایش سرمایه گذاری در تحقیقات و ترویج و توسعه تکنولوژی جدید اقدام گردد.
- ۳- توانایی بنگاهها در عرضه محصول برنج با کیفیت برتر و از لحاظ قیمتی قابل رقابت با محصول مشابه در بازارهای جهانی
- ۴- با توجه به پرداخت یارانه های تولیدی در بخش کشاورزی به اشکال گوناگون، ضرورت دارد که مقوله آزاد سازی قیمت نهادهای کشاورزی و هدفمند نمودن یارانه های تولیدی پرداختی به محصول برنج نیز مورد توجه برنامه ریزان قرار گیرد.
- ۵- ضرورت دارد دولت مطابق مفاد برنامه چهارم توسعه، پیش از آزاد سازی محصول برنج به منظور هدفمند کردن یارانه ها و حمایت از گروههای کم درآمد، نسبت به شناسایی اقشار آسیب پذیر و هدف اقدام نماید.
- ۶- دولت با هماهنگی مجلس شورای اسلامی نسبت به رفع یا تسهیل محدودیتهای قانونی آزاد سازی محصول برنج اقدام نماید.
- ۷- آزاد سازی محصول برنج بایستی به صورت گزینشی، تدریجی و متناسب با شرایط تورمی جامعه صورت گیرد.

منابع

- آمار نامه کشاورزی استان کهگیلویه و بویر احمد (۱۳۸۶)، سازمان جهاد کشاورزی استان
- آمار نامه استان کهگیلویه و بویر احمد (۱۳۸۶)، سازمان برنامه و مدیریت استان کهگیلویه و بویر احمد، تعاونی ملت
- آمار ارائه شده توسط مرکز آمار ایران
- آمار ارائه شده توسط وزارت بازرگانی و گمرک
- بخشوده، م. (۱۳۷۹) بررسی انحصاری کشاورزی، طرح تحقیقاتی موسسه پژوهشهای برنامه ریزی و اقتصاد کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی.

- بخشوده، م. (۱۳۸۰) پیش بینی تأثیرات حذف دخالت دولت از بازار گندم، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ۳۵: ۱۷۶-۱۶۱
- حداد، م. (۱۳۷۵) بررسی پیوستن ایران به گات و اثر آن در بخش کشاورزی، *اقتصاد کشاورزی و توسعه*، ویژه نامه گات، ۲۲۳ تا ۲۲۸.
- رضایی بختیار، ع. (۱۳۸۳) بررسی اثرات آزاد سازی تجاری بر رشد اقتصادی ایران با تأکید بر مدل های رشد درونزا، پایان نامه کارشناسی ارشد، واحد علوم و تحقیقات اهواز.
- گیلان پور، ا. (۱۳۷۶) آزاد سازی تجاری در بازار برنج ایران، مدل تعادل جزئی، *مجله علوم کشاورزی ایران* شماره ۱۸.
- موسوی، ن. (۱۳۷۸) اثرات آزاد سازی بازرگانی محصولات کشاورزی بر روی رفاه اقتصادی در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه زابل، ۱۴۸ ص.
- محمدی، ح.، کریمی، ر. و ف. بوستانی، (۱۳۸۷) پیامدهای جهانی شدن اقتصاد از طریق تحلیل اثر شاخص سطح تجارت بین المللی، *مجله علوم و فنون کشاورزی*، ۱۲: ۲۹-۲۳.
- نجفی، ب. (۱۳۷۲) پیوستن ایران به سازمان تجارت جهانی، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره ۳۸: ۱۸-۱۵
- نجفی، ب. (۱۳۸۰)، بررسی سیاست های دولت در زمینه گندم: چالش ها و رهیافت ها، *فصلنامه اقتصاد کشاورزی و توسعه*، شماره ۳۴: ۳۳-۱۷.
- نوری، ک. و س. یزدانی، (۱۳۷۹) جهانی شدن اقتصاد و اثرات آن بر کشاورزی ایران، مطالعه موردی برنج و خرما. *مجموعه مقالات سومین کنفرانس اقتصاد کشاورزی ایران*، دانشگاه فروس میشهد.
- Anwar, F. S. C. and C. Schmidit, (1994) Impact of tax basmati rice market of Pakistan unpublished, *Agricultural Economics.*, Vol82, No. 31:42-44.
- Edwards, S. (1998) *Monetarism and liberalization*, Chicago University press. Chicago.
- Website. Abbrresses: www.Fao.irg
- Seshamani, V.(1999) The Impact of Market Liberalization on food security in Zambia, *Food policy*, 23(6), 539-551.

Investigating the effect of trade liberalization on national and international trade of rice

Abas Abdeshahi & Abdorsool Gholipour¹

Abstract

In this research; imports, request and internal proffer of rice crop is under survey. Used data are related to time period of 1355 to 1385. This period is obtained from different information resources, like FAO Information Center and agriculture and ministry of commerce and custom yearly statistics. Proffer, request and imports functions about rice crop is calculated. For surveying short time and long-run relations among the variables, it is used from error correction model and self-explanation model with prevalence suspensions. The results show that releasing don't impress internal proffer of rice. While in short time, most of variables have meaningful effect on rice proffer. The results from error correction model calculation showed that nominal aid rate has not a meaningful effect on rice proffer in short time. The results from rice request function calculation tell that increasing the cost of rice as a surrogate good for rice in long time and releasing cause to increase the rice internal request. But in short time, the variables of rice and wheat producing price have a meaningful effect on internal request; while the indicator of international trade level is not meaningful for internal request and also the function of rice imports request showed that request for rice imports increases with releasing.

JEL:Q17

“Key words:” Joinery releasing, error correction model and self-explanation model with prevalence suspensions, rice

1- Assistant professor of Agriculture and Natural Resources University of Ramin-e-Khuzestan and Former Student of Islamic Azad University of Science and Research branch of Khuzestan respectively
ahmadreza1378@yahoo.com